

CSICSAY ALAJOS

A MEZŐK ÉLŐVILÁGÁNAK URBANIZÁLÓDÁSA (9. RÉSZ)

Nem szívesen használom az idegen szavakat, de sok olyan akad közöttük, amelyik annyira szakkifejezéssé vált, hogy a magyar megfelelőjét vagy elszürkíti vagy átértelmezi. Ezért az ember néha a latin vagy a görög megfelelőjét mint szinonimát véli találóbbnak, azaz kifejezőbbnek. Ha azt írnám, hogy a mezei madarak elvárosiasodása, e kifejezés nem is fedné a valóságot, mert igaz, hogy némely fajok a városi parkokban, az épületek zugaiban találtak menedéket vagy állandó megmaradási lehetőséget, de nemcsak ott, hanem bárhol az emberek által lakott területeken.

Elsőnek vegyük a verebeket. Rendszerint a madarak osztályába (Aves) és a róluk elnevezett verébalakúak, Passeriformes (régében énekesmadarak) rendjébe és a szövőpintyfélék, Ploceidae családjába tartozó madarak. De miért írom többes számban a nevüket? Azért, mert nálunk két, egymással összetéveszthető fajuk él. Az egyik a házi veréb, *Passer domesticus*, a másik a tőle valamivel kisebb mezei veréb, *Passer montanus*. Bizony még a biológiában jártas emberek is nehezen tudják őket megkülönböztetni egymástól. Hirtelen rátekintésre főleg nem, mert úgy vélik, a tollazatuk, sőt még a hangjuk is egyforma. Szokták is mondani, szürke, mint a veréb, ám ez nem igaz, mert nem annyira szürkék, mint amilyennek véljük, csak jobban szemügyre kellene őket venni, s akkor még az is kiderülne, hogy vannak egyedek, amelyeknek a fejét fekete foltok díszítik, másokét pedig nem. Ez utóbbiak a házi veréb tojói. A hímek a csőrük alatt keskenyebb fekete partedlit viselnek. Viszont amelyeknek a fül tájékán szintén fekete, úgynevezett pofafoltjuk is van, azok a mezei verebek. Nekik az állukon, a torkuk fölött is szélesebb folt ékeskedik, mindegy, hogy tojók-e vagy hímek. Rájuk tehát nem érvényes a nemi kétalakúság (dimorfizmus), míg a házi verebekre nagyjából igen. Ám ezzel még nem zárult le a bizonytalankodásunk, mert a két fajnak már hibridjeik is léteznek, ez pedig azt jelenti, hogy a genomjaik keverednek, ami a színezetüket is befolyásolja. A házi verebek általában a falusi udvarok közelében tartózkodtak szívesen, ahol a gazdasszonyok bosszúságára a baromfinak kiszórt eleségből igyekeztek gyorsan teletömni a begyüket. Rajokban szoktak lecsapni az eleségre, miközben szaporán verdestek a szárnyaikkal. Volt is akkoriban egy mondás: „szemtelen, mint a veréb”. Valóban élelmesek, sőt táplálkozás közben, mint utaltam rá, eléggé agresszívak. Valamikor, amikor a határ még tele volt a sokhasznú, odvas – Csallóközben botló fűzeknek, Csilizközben botlófáknak nevezett – fűzekkel, ezerszám csetepatéztak rajtuk. Évente akár háromszor is raktak 4-5 tojást. Fiókáikat kezdetben rovarokkal táplálják, de végül rászoktatják őket a magvakra. Gabonaéréskor főleg a búzatáblákat károsították, de ne adj’ Isten, hogy a fűzesek közelében valaki kölest vessen, mert a termény magvait mind kifürödték. A szövetkezetesítés után rögvést megkezdődött a nagy árnyékot adó mezei fák eldőzerolása – nagy erőgépekkel gyökerestől tépték ki őket –, miáltal nemcsak a verebek, sok más mezei madár is hontalanra vált. Nem csoda, hogy éveken belül, éppen emiatt, a városok lakótelepei is megteltek verebekkel. A panelházak ablakai alatt fészkelő, eleve nehezen megtűrt molnárfecskék üresen hagyott fészkeikbe tél végén verebek költöztek be és megelőzve a fecskék visszatértét már február végén megkezdték a tojásrakást. A kikelt fiókák etetése révén szinte elviselhetlenné vált

| Fotó: www.freepik.com

| Fotó: www.freepik.com

a lármájuk, de még inkább a túlzott szemetelésük. A lakóknál végül beült a pohár. Rendre lepszikálták a fecskéfészkeket, ha voltak bennük verebek, ha nem. Egyébként fészeképítés közben a molnárfecskék is teliszemetelik az ablakpárkányokat. Hiába tiltja törvény, a lakók, ha másként nem, színes szalagokkal próbálják távol tartani őket az ablakpárkányoktól. Ez még csak hagyján. Az utóbbi években megkezdődött a lakóházak külső szigetelése. A falakról és tömbházak tetőzetéről is eltávolítottak minden hézagot. Sem a madaraknak, sem a denevéreknek nem lett hová behúzódnuk. Ráadásul a verebeket még rágcsálók irtására gyártott mérgező magvakkal is pusztították. Olyan helyekről is elűldözték őket, ahol igazán „nem sok vizet zavartak”, ahol mindenképpen söprögetni kell, naponta akár többször is, mint például a kerthelyiségekben, a kocsmák előtti árkádok alatt, ahol hiába vannak szem előtt a szemetes kukák, az emberek nem azokba dobálják a cigarettacsikkeket, a használt papír zsebkendőket és egyéb fecniket, ráadásul néha még köpködnek is. Mennyivel gusztustalabb ennél a verébpiszok? No, de nem ez a témánk.

Mára nemcsak a mezőről, hanem már a városokból is eltűnnek a verebek, ahova nem csak ők költöztek be, hanem a rendjükbe tartozó más madárcsaládoknak a tagjai is. Mint például a rigófélék (*Turdidae*) családjába tartozó kerti rozsdafarkú (*Phoenicurus phoenicurus*), a fekete rigó (*Turdus merula*), és az énekes rigó (*Turdus philomelos*). Tavasz költés idején, reggelenként és késő délután madárdaloktól hangosak a parkok és a városszéli kertek. Általában a fekete rigók viszik a primet, néha közbekontráznak a seregélyek, mivel már ők is bemelegednek köztük, mégpedig eléggé csalafinta módon, páronként szétszóródva, csak ősszel verődnek felhőnyi csapatokba. Szinte minden „énekes” madár hangját előszeretettel utánozzák, néha sikerül becsapniuk az embereket. Még híre sincs a sárgarigó – ami nem rigó, mert a málinkófélék családjába tartozó aranymálinkó (*Sturnus vulgaris*) – visszajöttének, egy-egy seregély már áprilisban elkezd a málinkót plagizálni. Ám amikor az énekes rigó rázendít, minden madár elhallgat. Ami a madarak urbanizálódását illeti, mindennél meglepőbb, hogy a varjúfélék (*Corvidae*) közül is sokan városlakókká lettek, mint például a szarka (*Pica pica*), a dolmányos varjú (*Corvus conix*), a színes tollazatú szajkó (*Garrulus glandarius*), sőt már a vetési varjú (*Corvus frugeilegus*) is. Hogy mi bennük a különös? Elsősorban az, hogy ezek a madarak a verébalakúak, régebbi besorolás szerint az énekesmadarak rendjébe tartoznak. Éneklésükkel bizony egyik sem tudja elbűvölni az embert. Ahogy a verebek a csiripelésükkel, úgy a szarka a cserregésével, de kiváltképpen a varjak nem a nyekergő károgaikkal. A szajkó is kítő hangutánzó, akár még „nyávogni” és „ugatni” is képes, de nem emiatt menekül előle minden madár, hanem azért, mert „gyalázatos” fészekrabló, akár csak a szarka és a dolmányos, más néven hamvas varjú is. Ahol megjelennek, nyomban üldözőbe veszik őket a jóval kisebb termetű verébalakúaknak, feltételezésem szerint, a hímjei. Számomra olyan csatajeleneteket rendeznek, amilyeneket csak gyerekkoromban láttam a háború idején, amikor a bombázó repülő ellen indítottak támadásokat a vadászrepülőgépek.

Ámde semmi jogunk egyetlen madárfaj felett sem ítélni, mert a viselkedésmódjuk jól beleillik a természet rendjébe, ami csupa táplálékláncokból épül fel. Inkább az a sajnálatos, hogy ami régebben a mezők fölött történt, az ma a városi emberek szeme láttára zajlik. A szarka és a varjak, mint ahogy a többiek, táplálékhiány miatt fanyalodtak rá a városi életre, akár csak a sirályok, ők is a városok környéki személtelakó telepeire járnak ételment keresni. Sok lenne felsorolni azokat a madarakat, amelyek kénytelenek lettek urbanizálódni. Azelőtt például a szarka volt az egyik őre az erdőnek. Mivel az erdő szélén magasodó fák koronájának csúcsán fészkel, messziről észrevette az embereket, s mielőtt azok beléptek volna az erdőbe, fellármázta az összes odabent lakó madarat és emlősfajokat: „Vigyázat, a legveszélyesebb ellenség, ember közeledik!” Mivel mindenevő, azáltal, hogy az elhullott állatokat is elfogyasztotta, ő volt a természet egyik higiénikusa. Ma is ő az első, aki a forgalmas utakról az autók által halálra gázolt állatokat eltakarítja. Azt is érdemes észrevenni, hogy a vasúti pályák mentén húzó fás, bokros sávokon nem ok nélkül sok a szarkafészke. Ma viszont, többek között Párkányban, a város közepén álló öreg platánok sűrű lombjai között csendben üldögélnek a tyúkkosárnyi fészkeikben. Rá se hederítenek az alattuk üldögélő, vagy éppen zajongva sétáló emberekre, mint ahogy ők sem veszik észre őket. Illetve az emberek már azt sem, hogy körülöttünk mindenestül megváltozott az egész élővilág.

